

DİL VE ŞİİR ÜZERİNE: İLETİŞİM VE KONUŞMANIN ÖTESİNDE HEIDEGGER

Engin YURT*

ÖZ

Bu makalede dil ve onun farklı modları ele alınmaya çalışılmıştır. Bir taraftan dilin evrimsel ve tarihsel gelişimine dair farklı görüşler incelenirken, diğer taraftan da bu görüşlerle ilişkili olan proto-dil, iletişim, konuşma, söyleme gibi dilsel eylem ve öğelerin felsefi anlamı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Öncelikle dilin karakteristik özelliklerine ilişkin farklı güncel görüşler sunulup, burada dilselliğin iki modu olarak iletişim ve konuşma hayvanın ve insanın dilselliği üzerinden incelemeye alınmıştır. Bu iki modun arasındaki benzerlikler ve farklılıklara belli dilsel, düşünsel, bilişsel, biyolojik, antropolojik vs. bağlamlarla birlikte işaret edilmiştir. Bunun ardından, üçüncü bir dilsel mod olarak, özellikle Heidegger'in kehre dönemindeki görüşleri üzerinden "şiirsel düşünme" ve "şiirsel söyleme" anlayışı incelenmiştir. Bu incelemede, "şiirsel söylemenin" daha önce bahsedilen dilin iki modu (iletişim ve konuşma) ile ne türden bir ilişkiye sahip olduğu ve bu iki moddan nasıl ayrıldığı üzerine açıklamalar getirilmiştir. Burada hem dil ve düşünme arasında ne kadar yakın ve özsel bir ilişki olduğu sergilenmiş hem de Heidegger'in ortaya koyduğu hâliyle "şiirsel söylemenin" ne türden farklı fenomenolojik katmanlarda ortaya çıktığı incelenmiştir. Burada "gündelik konuşma" ve "şiirsel söyleme" arasında "dili kullanma" ve "dili konuşma" teması üzerinden kurulan karşıt zıtlık ile, "şiirsel söylemenin" burada ele alındığı bağlamda (ve Heidegger düşüncesinde) dil-düşünme ilişkisi için ne kadar temel bir potansiyele olduğu ortaya koyulmuştur. Son olarak bu dil-düşünme ilişkisinin sadece Heidegger'de değil ama Batı felsefesi ve düşünmesinde mevcut olan üstü örtülü bir eğilim olduğuna işaret ederek makaledeki tartışma bir bütünlüğe kavuşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Düşüme, Fenomenoloji, Köken, Söz, Söyleme.

ON LANGUAGE AND POETRY: HEIDEGGER BEYOND COMMUNICATION AND SPEAKING

ABSTRACT

In this article, we try to conduct a discussion on language and its different mods. While on one side, we examine different opinions on evolutionary and historical progress of language, on other side, we try to present the philosophical meanings of linguistic elements and acts (which are related to those opinions), such as proto-language, communication, speaking, saying etc. First, we show recent different views on characteristic features of language, then we deal with communication and speaking as two modes of linguisticity through the linguisticity of animal and human. Later, we point towards similarities and differences between these two modes through certain linguistic, intellectual, cognitive, biological, anthropological contexts. After this, we examine "poetic thinking" and "poetic saying" as the third linguistic mode, especially through Heidegger's opinions in his kehre era. In this examination, we explain how this "poetic saying" is related to those two aforementioned modes, and how it differs from them. Here, by following how there is a close and essential relation between language and thinking, we investigate what kind of different phenomenological layers this "poetic saying" manifests itself on, as Heidegger puts it. Through the oppositional contrast between "everyday language" and "poetic saying", which is constructed with the difference between "using language" and "speaking language", we bring forward how this "poetic saying", has a fundamental potentiality for language-thinking relation within the context here (and in Heideggerian thought). Lastly, we conclude the article in a holistic manner with showing that this language-thinking relation is an implicit tendency not only for Heidegger but also for Western philosophy and thought.

Keywords: Thinking, Phenomenology, Origin, Word, Saying.

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, eposta: engyu88@gmail.com. ORCID: 0000-0002-1687-1068. Samsun/Türkiye.
Makalenin geliş tarihi: 09.01.2025 **Submission Date:** 09 January 2025
Makalenin kabul tarihi: 19.03.2025 **Approval Date:** 19 March 2025

Giriş

Heidegger *kehre* döneminde dilin özüne dair gerçekleştirdiği incelemeye şu paradoksal ifade ile başlar: “‘İnsan’ ‘dile’ ‘sahiptir’ (ratio et oratio), (‘animal rationale’ ‘konuşmaya’ ‘yetilidir’ ve o kendi özünün özelliği dolayısıyla zorunlu olarak ‘konuşur’). ‘Söz’, ‘insana’ sahiptir, (Orada-olma varlığın [des Seyns] koruyuculuğunu [die wächterschaft] ‘temellendirir’.) Dil’in metafiziğinden, varlık-tarihsel sözün özünü sürdürmesinin [die wesung] içine derinlemesine-düşünen sıçramaya geçiş [übergang].”¹ İnsan ve dil arasındaki özsel ilişkiye dair Heidegger’in bu ifadeleri ilk başta kulağa paradoksal gelse de onun söylediği özellikle Alman kültürü ve dil anlayışı için tuhaf değildir. Humboldt 1820’de yaptığı bir konuşmada “insan ancak dil aracılığıyla insandır; ama dili keşfetmesi için çoktan insan olmuş olmalıdır” dediğinde,² Heidegger’in yukarıda alıntılanan düşüncelerinin en azından ilk kısmı için tarihsel bir köken ya da durak oluşturur. İnsan ve dilden hangisinin diğerinden önce geldiğini belirlemek sadece kronolojik olarak değil ama ayrıca fenomenolojik olarak da olanaksız olduğu için, onların eş-kökenli olduğunu varsaymak büyük bir sorun oluşturmaz.

Ancak buradaki ikinci mesele, en azından Heidegger’e göre, dilin metafiziğinden sözün özünün sürdürülmesine bir geçişin olmasının gerekliliğine dairdir. Bu dilsel geçiş, (ve bu geçişi olanaklı kılan şiir) Heidegger’in “Batı metafiziğini aşma” çabası ve isteği ile doğrudan ilişkilidir.³ Heidegger, eğer mevcut düşünmenin tarihsel olarak (Varlığın anlamını düşünmekteki) alışlageldik yetersizlikleri bertaraf edilmek isteniyorsa, öncelikle dil anlayışında bir değişim yaşanması gerektiğinin farkındadır. Bu, dil ve düşünme arasındaki kökensel bağdan dolayıdır. Dil, eğer varlığın anlamını dile getirmeye uygun değilse, o zaman düşünme de, ne kadar uğraşırsa uğraşsın, varlığın anlamını düşünmeye uygun olamaz. Bu anlamda Heidegger, dilin özünde, varlığın anlamını uygun bir şekilde dile getirmenin bir olanağının olup olmadığını arar.

Elbette, dilin özüne dair bir araştırma yapmanın insan için büyüleyici olan bir yanı vardır, özellikle de bu araştırma; dilin kökeni, tarihsel ve evrimsel gelişim süreçleri odağında gerçekleştirilmeye çalışıldığında. Bu çalışmada

¹ Martin Heidegger, *Vom Wesen der Sprache: Die Metaphysik der Sprache und die Wesung des Wortes zu Herders Abhandlung über den Ursprung der Sprache*. Gesamtausgabe 85 (Vittorio Klostermann, 1999), 3.

² Alexander von Humboldt, *Schriften zur Sprachphilosophie* (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963), 11.

³ Florian Grosser ve Nassima Sahraoui, “Variations on a Theme of ‘Poetic Thinking’: An Introduction,” *Heidegger in the Literary World* içinde, Ed. Florian Grosser ve Nassima Sahraoui (Rowman & Littlefield, 2021), ix.

tarihsel olarak artık daha geriye gidilemeyen o nihai noktaya gelindiğinde, dilin en gizemli yanı sezilmeye başlanır. Bu gizem karşısında “dil”, “söz”, “söyleme”, “konuşma” gibi günlük hayatta kullanılırken anlamı üzerine düşünülmesine gerek olmayan birçok dilsel terim ve kelimenin anlamı sarsılmaya, değişmeye, bozulmaya başlar. Örneğin dil, artık “tarihin belli bir döneminde belli bir insan topluluğunun ya da genel olarak insanların sahip olduğu, sembolik ve temsil etme yetisi olan konuşma eylemi” olarak düşünülmez ama daha çok “primitif ve dolaylımsız bir iletişim ve haberleşme tarzı” olarak düşünülür. Dahası, “evrimsel olarak konuşma ya da dil yetisine sahip olmadan önce canlılar nasıl iletişiyordu ya da birbiriyle anlaşıyordu?” sorusu dilin o kadar kökensel ve özsel bir hâlini sorgulamaya çalışır ki, artık araştırılan şeyin dil olduğu ya da dilsel bir şey olduğu bile şüpheli hâle gelir. Burada, bu türden bir sorgulamanın sundukları ve bu sunulanlara Heidegger temelli bir ele alışın katkılarına odaklanılacaktır.

Dilin Kökenine dair Birkaç Temel Görüş

Belli insan-merkezci teoriler, hayvanlar arasında bir konuşma değil ancak sadece bir iletişim olabileceği görüşünde uzlaşır. Bu görüşe göre, hayvan iletişim kurabilir, ancak bir söz söyleyemez ya da konuşmaz. Bu görüşün felsefi arka planı “hiçbir hayvan, bir nesneyle o nesne olarak ilişkiye giremez” ya da “hayvanın hafızası vardır, ama hiçbir hatırası yoktur” gibi ifadelerle (Uexküll ve Steinthal) doldurulur ve insanın *konuşması* hayvanın *iletişmesinden* ayrı bir yere yerleştirilir: “Ama insanın kelimenin en temel anlamıyla kesin olarak hiçleşmesi, insan dilinin de ortadan kaybolmasını ve mimiğe dayalı ya da sesli, arıların diline benzer birtakım işaretlerin insan dilinin yerini almasını zorunlu kılar.”⁴ Eğer hayvanın iletişim kurmasıyla insanın konuşması (ya da söz söylemesi) arasında özsel, nitel ve fenomenolojik bir fark varsa, bu farkın tarihsel ve evrimsel süreçte ne zaman, nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıktığının ve bu farkın ne anlama geldiğinin irdelenmesi gerekir. Ancak dilin oluşumu incelenirken, onun evrimsel gelişimine odaklanarak, insanın konuşmasını diğer canlıların iletişiminden farklı kılan öğelere odaklanmak, daha baştan insan dilinin özsel olarak herhangi bir iletişim türünden farklı olduğu varsayımını içerir, ama bu varsayım felsefi olarak tehlikeli bir tavidir. Bu tavır belki antropoloji, biyoloji gibi alanlarda işlevsel olsa da, felsefe için üzerinde yüklebileceği güvenli bir zemin sağlamaz. Zira felsefi açıdan burada önemli olan; bir yeti olarak dile sahip olma ve dili öğrenebilme

⁴ Giorgio Agamben, *Açıklık: İnsan ve Hayvan*. Çev. Meryem Mine Çilingiroğlu (Yapı Kredi Yay., 2012), 17.

değil, ama dilsel olanı salt (ya da salt olmayan) iletişimsel bir yapı içerisinde çıkarıp “söyleme” ya da “söz” olayına dönüştüren ufkun kendisini anlayabilme meselesidir. Daha önemli olan, eğer böyle bir dönüşüm mümkün olursa (insan konuşması ve hayvan iletişimi arasındaki fenomenolojik ayrım, bunun tarihsel olarak gerçekleşmiş olduğu anlamına gelir) bu türden bir dönüşümün, bu sefer başka bir fenomenolojik ufukta olup olamayacağını anlayabilme meselesidir. Heidegger’in bahsettiği “dilin metafiziğinden varlık-tarihsel sözün özünün sürdürülmesine geçiş”, şiirle ilgilenirken tam da bu türden bir fenomenolojik ufukla ilgilenir.

Onun metafiziksel olmayan düşünmesi kendi gramerinin –hatta kendi dilinin– ortaya çıkmasını gerektirir. Bu gramer radikal bir şekilde öznel ve nesneler arasındaki sözde verili ilişki ve ayrıma dair bir anlayışı radikal bir şekilde alaşağı edecektir. [...] Heidegger baskın olan temsili, metafiziksel düşünmeye karşı çıkar. Bu düşünme varolanları kavrama ihtimali olan özne/nesne ayrımını varsayar ama bu varolanların varlığını unuttur. Temsili, metafiziksel düşünme kendi kaynağını tarihsel olarak spesifik bir düşünme tarzı olarak gizler – bu da bizim dönemimizde bilimsel ve teknolojik düşünme formunu alır. Heidegger bu düşünmenin evrensellik iddiasını ve tahakkümünü azaltmak için uğraşır ve başka türden düşünme yollarının olanaklı olduğunu anımsatır.⁵

Ayrıca, Heidegger’in dilin özüne dair araştırmasında “şiir” ve “şiirsellik” üzerine bu kadar yoğun ilgi göstermesinin de sebebi bu uğraştır. Heidegger, şiirde; söz söylemenin, konuşmanın, yani dilselliğin yeni bir olanağını görür. “Tüm konuşulan dil, söyleme olarak dile dayanır. Heidegger için, söylemenin en temel iki türü şiirselleştirme ve düşünmedir.”⁶ Tıpkı insanın konuşmasının hayvanın iletişiminin ufkunun ötesine geçtiği gibi, şiir aracılığıyla insanın konuşmasının ötesine geçen bir dilselliğin olanağı varmış gibi gözükür. Bu olanakta, yani şiirde ya da şiirsel söylemede, artık dil ve düşünmenin gerçekleşmesi temsili (representational) değildir. Bu temsili olmama durumu; tam da şiir ile, Antik Yunancaya uzanan etimolojik anlamını da içerecek şekilde

⁵ Katherine Davies. *Heidegger's Conversations: Toward a Poetic Pedagogy* (SUNY Press, 2024), 9.

⁶ David A. White, *Heidegger and the Language of Poetry* (University of Nebraska Press, 1978), 75.

hem “ortaya çıkarma”, “açığa çıkarma” hem de “üretme”, “yapma”, “yaratma” anlamlarında şiirsel [*poetic* ve *poietic*] olan ile doğrudan ilgilidir.⁷

Bahsedilen bu olanağın mevcudiyetinin ortaya koyulması, öncelikle hâlihazırda gerçekleşmiş olduğu kabul edilen ilk geçişin (hayvansal iletişimden insansal konuşmaya) bir incelemesini gerektirir. Burada, elbette bu dil meselesine dair tüm külliyatı tek bir makalede kapsayabilmek olanaksız olduğu için, bu meseleye, makalenin odaklandığı bağlamda, yani Heidegger’in işaret ettiği bu olası “geçiş” bağlamına dahil olabilecek tartışmalar ve görüşlere odaklanılacaktır. Bu, öncelikle bir fenomen olarak dilin bahsedilen dilsel iki modunun (iletişmek ve konuşmak) benzerlik ve farklılıklarını içeren çerçeveyi sunmayı gerektirir. Eğer dilin özünü anlamak dilin ne olduğunu anlamaktan geçiyorsa, bu da zorunlu olarak dilin bu türden modlara (eğer bu ikisi dışında varsa başka modlar) neden dönüştüğünü, bir anlamda, neden bu türden başkalaşım lar geçirdiğini anlamaktan geçer. “İnsan dili, diğer türlerin sembolik iletişim biçimlerinden, üst-dilsel (bu kitapta olduğu gibi dilin, dil hakkında konuşmakta kullanılması) ve diskursif [discursive] (birçok ideayı tek bir cümle içinde bir araya bağlama kapasitesi) işlevleriyle ayrılır [...] Bernard Victorri dilin öyküleme işlevini tasvir ederken Jean-Louis Dessalles buna, argümantasyon işlevini ekler.”⁸ İnsanın dilinin alıntıda belirtilen özellikleri, bu dilin yapısal olarak ayırt edici özellikleri olmaları açısından doğrudur. İnsanın konuşması öyküler yaratarak konuşabilme yetisine sahiptir, yani söylenilen söz tek başına olmaktan öte, bağlamsal olarak bir anlatıya ait olarak söylenebilir. Ayrıca, insanın konuşması sadece düşünceler iletmez ama aynı zamanda argümantatif olma özelliğine de sahiptir, yani, diyalektik bir yapı içerisinde, sohbet sırasında karşı taraftan gelebilecek sözleri de ön görecektir şekilde kurulabilir. Bunlar hayvanın iletişmesinde mevcut olmayan özelliklerdir. Hayvan, öyle gözüktür ki, kendi iletişmesini asla öyküleştiremez ya da argümantatif olamaz.

Elbette hem insanın konuşmasını hem de hayvanın iletişmesini içerecek şekilde genel olarak dilin, canlılık tarihi içinde nasıl ortaya çıktığına dair görüşler her zaman düşünmenin ya da dönemin bilimselliğinin paradigmasını belirleyen ufukların altında şekillenmek zorundadır. Bugün, gerçekliğin ilk oluşumu (yoktan var olma), inorganik maddeden organik maddeye geçiş, organik maddeden bilinçli canlıya geçiş üzerine düşünmek hangi kozmolojik, biyolojik ve

⁷ James M. Magrini ve Elias Schwieler, *Heidegger on Literature, Poetry, and Education After the “Turn”: At the Limits of Metaphysics* (Routledge, 2018), 3–12.

⁸ Jean-Louis Dessalles vd. *Dilin Kökenleri*. Çev. Atakan Altınörs (Bilge Kültür Sanat Yay., 2014), 19.

fenomenolojik ufuk içinde gerçekleşiyorsa, dilin ilk kez ortaya çıkışı da aynı ufuk içinde düşünülmektedir.

Hâlâ, dilin tanrıdan bir hediye olduğunu savunacak birkaç kişi olsa da; hâlâ dilin tek bir adımda, ya hep ya hiç tarzında evrildiği görüşünü benimseyenler vardır. Buna bazen dilin evriminin ‘büyük patlama’ teorisi denir ve en çok dilbilimci Derek Bickerton (1995) tarafından ifade edilir, ayrıca Noam Chomsky’nin birçok eserinde de işaret edilmektedir. Gönderimde bulunulan şey, büyük ihtimalle rastlantısal bir genetik mutasyon, ya da tanrı yerine ortaya çıkan fiziksel bir özellik olsa da, bu görüş yine de biraz mucizevi gözükür (örneğin, Crow 2002). Buna karşı olarak, Jackendoff (2002) tarafından ayrıntılı olarak işlenen, Pinker ve Bloom (1990) tarafından düşünüldüğü gibi doğal seleksiyon aracılığıyla artar bir şekilde dilin evrildiği görüşü vardır. Bu görüş açık bir şekilde insan evriminin Darwinci bakışı ile aynı taraftadır.⁹

198

Bu anlamda, şimdi, dilin doğasına ilişkin burada aktarılan görüşleri de belli bir felsefi çerçeveye yerleştirme olanağı da gözetilerek, dilin linguistik oluşumunun üç modunu daha açık ortaya koyabilmek adına, özellikle Heideggerci bir bağlamda dilin “şiirselliğinden” bahsetmek uygun gözükür.

Şiir ve Heidegger

Açıktır ki söz konusu olan ister insanın konuşabilmesi olsun ya da ister hayvanın iletişmesi olsun, bu iki dilsel mod içinde “karşılıklı anlaşmanın” (yani dilsel etkileşime girenlerin birbirini anlaması) bir fenomen olarak kökenini idrak edebilmek başka bir ufka aittir. Çünkü dilselliğin olmadığı durumdan dilselliğin olduğu duruma geçiş (bu ister bir anda ister evrimsel olarak zamana yayılarak olsun),¹⁰ dil ve düşünmenin ortak kökeninden dolayı, sanki, düşünmenin olmadığı durumdan düşünmenin olduğu duruma geçişi düşünmeye çalışmak gibidir. Bu uğraş, düşünmeden, kendisinin bir fenomen olarak olmadığı bir ufka erişebilmesi talep eder, yani aslında düşünme için tamamen olanaksız olan bir girişimi [talep eder]. Dil nasıl ki dil öncesini dile getiremezse (çünkü dil bunu dile getirebilse, zaten buna “dil öncesi” denmezdi), düşünme de düşünme öncesini

⁹ Michael C. Corballis. *From Hand to Mouth: The Origins of Language* (Princeton University Press, 2002), 403.

¹⁰ Burada bir şeyin “aniden”, “bir anda”, “apansız” olması ile “sürece yayılarak”, “süreç içinde”, “zamanla” olması arasındaki farkın bile aynı fenomenolojik ufuk içinde belirlendiği gözden kaçırılmamalıdır.

düşünemez (çünkü düşünme bunu düşünebilse, zaten buna “düşünme öncesi” denmezdi).

Her ne kadar bu dilsel modların kökeni insanın düşünmesine sonsuza kadar kapalı kalacak olsa da (en azından şimdiki ufuk içinde), yine de bu modların birbirinden nasıl farklılaştığı, dilin kökenine dair sırları paylaşmayacak olsa da, dilin özü ve ufkuna dair bir şeyleri hâlâ açığa çıkarıp sunabilir. Şu ana kadar alıntılanan görüşlerde, dilsellik; bir tarafta konuşma ve diğer tarafta da bir tür iletişim-içinde-olma şeklinde iki mod üzerinden düşünülmektedir. Bu görüşlerin şekillenmesinde insan beyninin evrimsel süreç içerisinde geçirdiği fiziksel-hacimsel büyüme; insanın gırtlak, boyun ve dil kaslarının yapısının anatomik olarak değişmesi ve bu değişime bağlı olarak farklılaşan işlevsellik; dilin (ya da daha doğru ifade ile, dilselliğin) ilk oluşum sürecinde jestler, mimiklerin kritik önemi; doğadaki seslerin taklidi ile ezgisel, melodik bir sesletimin ifade etme olarak ortaya çıkması; anne ile evladı arasındaki simbiyotik bağın sözsiz iletişime doğru itici, yönlendirici gücü; insan genlerinde dilin oluşumuna yol açmış olması olası mutasyonlar; dilin kökeni olarak proto-dil düşüncesi ve daha birçok öge, koşul ve durumdan bahsedilir. Tüm bu işaret edilen öğeler, bizim dilin dilselliğini düşünebilmemizi sağlayan ufkı oluşturan parçalar olarak da önemlidir. Dilin sembolik yapısına ilişkin hem eleştiriler hem de destekleyici görüşler de bu sayılan öğelere dahildir.

Bickerton aynı zamanda dilin, ikonik etiketlerle başlamış olması gerektiğini öne sürer. İnsan dilini, hayvana dair iletişim tarzlarından daha çok ayıran sembolik iletişimin daha sonra evrilmiş olması gerekir. Sembolik parçaların, olduğu varsayılan proto-dil içinde zaten hâlihazırda olup olmadığı, ya da onların ‘gerçek dil’ içinde ortaya çıkmış olup olmadığı açık değildir [...] Yine de, sembolizmin, sentaks yerine, insanları hayvanlardan ayıran şey olduğunu Deacon (1997) gibi o da kabul eder (Bickerton 2010: 49). Sembolizm, Hockett’ın (1959) ‘yer değiştirme’ olarak tanımladığı, şimdi ve burada olmayan etkileşimler içindeki durumlar ve şeyler hakkında konuşma, böylece kurgusal senaryolar hakkında olduğu kadar, geçmiş ve gelecek olaylar hakkında da konuşma yetisini mümkün kılar. Dilin dünya-yaratıcı gücü sayesinde, bütün insan toplulukları, her türden mitler oluşturma ve hikâyeler öyküleme yetisi geliştirdi. Bu, insanlarla iletişim kurma öğretildikten sonra bile hayvan iletişimi için mümkün olmamıştır [...] Sembolik dilin ortaya çıkışını mümkün kılan tüm bu faktörler, karakteristik yapı, gerçekten de Deacon’ın insan türünü ‘sembolik tür’ olarak tanımlamaya yönlendirdi. Yukarıda belirtildiği gibi, sembolik iletişim, ikincisine göre, insan iletişimini hayvan iletişiminden açık bir şekilde ayıran karakteristik yapıdır.

Sperber & Origi (2010, 131) şu sonuca vardı: Pragmatik bir perspektiften şu çok açıktır ki, insan dilleri ve dil yetisi; zenginliği ve kusurlarıyla, sadece naif bir psikolojiye [örneğin akıl-okuma özelliği] ve dolaylı iletişim yetisi olan bir türe uygundur.¹¹

Alıntıda bahsedilen “sembolik ifade” ve “dolaylı anlatım” insanın konuşmasının kendisine has bir özelliği olarak sunulur. Hayvanın iletişmesi sembolik ve dolaylı olamaz. Hayvanın dilinde sembolü yoktur, çünkü sembol her zaman kendisiyle birlikte kendisinden başka bir şeye göndermede bulunabilmesi sayesinde semboldür. Sembol kendisi dışına göndermede bulunur. Hayvanın iletişiminde dilsel olanın sadece kendisine göndermede bulunması olanaklıdır. Bu yüzden hayvan derdini dolaylı anlatamaz asla, sadece doğrudan dile getirebilir. İnsanın konuşması ise bundan farklı olarak, “bir şey söylerken aslında alttan alta başka bir şeyi kastetme” olanağına sahiptir. Hayvan yaptığı yanlış davranışı gizler sadece, ancak insan bunun da üstünde, yaptığı yanlış davranışı gizlemesini de gizler. Hayvan rol yapabilir, ancak sanki rol yapıyormuş gibi [yalandan] rol yapamaz. İnsan ise “mış gibi davranmayı” tek bir davranışın üstünde kat kat dolandırabilir. Bu sayılan durumlar, hem insanın ve hayvanın diline sirayet eder, hem de insanın ve hayvanın dilinin farklı ufuklarından dolaydır.

Peki, dilselliğin bu iki modu (eğer bu farklılıklar ve ayrımlar belirli, spesifik bağlamlarda bile doğru kabul edilebiliyorsa) dışında, insanın “konuşması” da hep aynı mod içinde mi gerçekleşir? İnsanın konuşması da hep aynı tür konuşma mıdır? Yoksa insanın öyle kendine özgü konuşma, söz söyleme tarzları, hâlleri vardır ki, insanın konuşmasında da başka bir bölünme (tıpkı insanın konuşması ve hayvanın iletişmesi şeklinde bölündüğü gibi) olayının olanağı hâlihazırda var ve gerçek midir? Burada işaret edilen, “şiirsel düşünme” (ya da “şiirsel söyleme”; *dichtende Rede*) denilen olaydır.¹² Şiirsel söz söyleme ile konuşmanın alışlagelmiş hâli arasındaki fenomenolojik farklılık, insanın dilinin başka bir olanağını gösterir.

Elbette “şiirsel söyleme”, “şiirsellik”, “şiirsel düşünme” vb. öğelerden bahsedilmeye başlandığı an, burada artık şu ana kadarki felsefi düşünmenin sekteye uğradığı, tökezlediği bir alana girildiği kabul edilmelidir. Bu öğelerin muğlaklığında kaybolmamak için (Heidegger’in *kehre* döneminde dilin özüne

¹¹ Keith Allan, *The Oxford Handbook of the History of Linguistics* (Oxford University Press, 2013), 39–40 ve 42.

¹² Jennifer Anna Gossetti-Ferencei, *Heidegger, Hölderlin, and the Subject of Poetic Language: Toward a New Poetics of Dasein* (Fordham University Press, 2004), 1–4.

ilişkin sorgulamalarında şiirden bahsettiği zaman eleştiri aldığı muğlaklıkla aynı muğlaklıktır bu) Heidegger bu dönemde spesifik düşünme tarzları geliştirmeye çalışmıştır. Dil ve düşünmenin ortak kökeninden dolayı, dilin konuşmasında şiirselliğe geçilmesi; düşünmenin de kendisini bu şiirselliğe uygun hâle getirmesini zorunlu kılar. O kadar ki Heidegger’de bu şiirsellik, düşünmenin kendisinin yeni başlangıcına sıçraması, geçmesi için zorunludur.¹³ Buradaki mesele edebi bir ürün ya da estetik-sanatsal bir uğraş olarak şiir yazımı değildir. Kastedilen ayrıca, bir kişinin düşüncelerini, deneyimlerini, yaşantılarını güzel, akıcı ve hoş bir tarzda şiir şeklinde dile getiren, “şiire dökme” anlamında bir şiirselleştirme pratiği de değildir. Herhangi bir şiir yazımında insanın sembolik konuşması belki hâlâ sürebilir, ancak şiirsel söylemede, en azından Heidegger’in şiirselliği düşündüğü hâliyle, bu sembolik ifade etmenin ötesine geçilir. Şiirsel söyleme; dilin konuşmasının çok daha derinden sahip olduğu bir potansiyelin insanın tüm varoluşunun, deneyimlemesinin, düşünmesinin, alışılmış olandan başka bir dilsel modda, belki başka bir dilsel ufuk altında gerçekleşmesini imler. Şiir, insanın var olmasının, oturmasının içine nüfuz eder, insan *şiirleyerek* oturur. “Şiir, tam da oturmanın [wohnen] doğasını inşa eder. Şiir ve oturma birbirlerini dışlamamakla kalmaz; tam tersine, şiir ve oturma birbirine aittir, ikisi de diğerini çağırır. ‘İnsan, şiirsel oturur’. Peki, biz şiirsel oturuyor muyuz?”¹⁴ Buna bağlı olarak da şiirsel söyleme; dilde hakikatin yeni ve daha doğrudan açığa çıkmasının olanağını içinde taşır. Şiirsel söyleme; insanın günlük sıradan konuşmasının asla söylemiş olamayacağı bir söylemenin olanağını getirir. En azından Heidegger bunun böyle olduğunu düşünür.

Burada, insanın günlük konuşmasında, kendisi ile dili arasında nasıl bir ilişki kurduğu ve bu ilişkinin nasıl bir yapıda olduğunu incelemek önem kazanır. Eğer şiirsel söyleme herhangi bir konuşmayı belli bir bağlamda gerçekten aşılırsa ve insanın düşünmesini yeni bir ufka ya da en azından yeni bir dilsel moda getiriyorsa, o zaman şiirsel söylemenin aştığı o konuşmanın nasıl bir dilselliğe sahip olduğu daha ayrıntılı şekilde ortaya koyulmalıdır. Bu da yine zorunlu olarak başta bahsedilen o geçişe (insanın ve hayvanın dilleri arasındaki) yeniden bir göz atmayı içerir.

Derek Bickerton dil ve hayvan iletişiminin arasındaki temel farkın ‘hayvan iletişimi kapalı bir sistem iken, dilin açık bir sistem olduğuna’ işaret etmişti

¹³ Christopher Yates, *The Poetic Imagination in Heidegger and Schelling* (Bloomsbury, 2013), 8.

¹⁴ Martin Heidegger, *Poetry, Language, Thought*. Çev. Albert Hofstadter (Harper & Row, 2001), 225.

(Bickerton 1990, 16). Biz yeni kelimeler yaratma, daha önce hiç konuşulmamış cümleleri söyleme olanağından keyif alıyoruz. Dilin bu güzel özelliği, onun birleşimsel bir sistem olmasından gelir [...] Dil bu olanağı iki kendine özgü şekilde kullanır: Biz kelimeler yapmak için sesbirimlerini, cümleler yapmak için de kelimeleri birleştiririz. Onu, genel olarak hayvan iletişiminden ayırdığı düşünülen şey, dilin bu özelliğidir. Bu, bazı dilbilimcilerin aynı zamanda bir kelime oyunu olan bir metaforla ‘çift eklemcilik’ ile ifade ettiği şeydir (Martinet 1967). Bu ikili birleşimsel fenomen etkileyicidir: Konuştuğumuz zaman, on binlerce kelime içeren kelime dağarcığımızdan kelimelerimizi çekip alır; ve cümlelerimizi, potansiyel olarak sonsuz bir repertuardan ‘seçeriz.’ Bunun aksine, hayvanlar tarafından kullanılan işaretlerin menzili, nadiren yaklaşık on beş ögeyi geçer.¹⁵

Bu bağlamda, dilin iki modu (hayvanın iletişmesi ve insanın konuşması) arasındaki fenomenolojik ayrım, sadece dilin dilselliğini anlamanın olanağı için bir kapı aralamış olmakla kalmaz ama aynı zamanda dile dair felsefi bir incelemenin de başlangıcı olabilecek bir zemin hazırlamış olur.

202

Dili Kullanmak ve Dili Konuşmak

İnsanın konuşması, hayvanın iletişmesinden farklı olarak (1) birleşimselliğe, yani farklı dilsel öğelerin birleşerek daha büyük dilsel öğeler oluşturabilmesine ve (2) bu birleşimin en azından belli bir kısmının insan tarafından bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmesine sahiptir. Bu, makalenin başında bahsedilen insanın dile sahip olmasının kastettiği bir anlama işaret eder. Hayvan, her zaman öğrendiği ya da kendisine öğretilen dil ile iletişim, insan ise içine doğduğu dilin eninde sonunda her zaman biraz da olsa yaratıcısına dönüşme olanağına sahiptir, ya da en azından dilsel bir şeyleri kendi başına üretip, ürettiği dilsel öğenin kökeni ya da başlangıcı olabilme olanağına [sahiptir]. İnsanın bu dilsel öge “yaratabilmesi”, olumlu anlamda onun kendi dilsel ufku içinde insanı pasif bir öge olmaktan kurtarır. Ama aynı zamanda insanın olumsuz anlamda dilin sadece bir kullanım aracına ya da ögesine indirgeyebilmesinin de önünü açar. Hayvanın iletişmesi bu anlamda bir mükemmellik taşır, çünkü hayvan iletişim, onun için iletişmenin daha iyi ya da daha kötü bir formu olmadan iletişim. Bu yüzden, “kullanma” kelimesinin spesifik bir fenomenolojik anlamında hayvan; sesleri, mimikleri, tavırları iletmek için “kullanmaz”, çünkü

¹⁵ Dessalles vd. *Dilin Kökenleri*, 18.

hayvanın ufkunda, bunları “kullanmamak” ya da “kullanmamayı seçmek” zaten yoktur. Bu anlamda denilebilir ki, hayvanın iletişimi, hayvanın dilini mükemmel şekilde, başka türlü olamayacak şekilde, “uygulamaya döker”. İnsan ise derdini anlatabilmek için dilini şu ya da bu şekilde kullanmayı seçmenin olanağına sahip olmasının yanı sıra, dilini kullanmama ya da kullanmamayı seçme olanağına da sahiptir.¹⁶ İnsan ve dili arasındaki ilişkide bu “bilinçli yaratımın” olanağı, aynı zamanda dilin sadece “düşünceyi ifade etme ya da aktarma ortamı ya da aracına” indirgenebilmesinin de olanağını getirir. Bu indirgeme, insanların gündelik konuşmalarını sürdürebilmesi için gerekli ve olumlu olsa da; insanın dile yaklaşımını dilin sadece işlevselliğini merkeze alarak şekillendirmesi ve dili konuşmanın zengin, dilsel olanaklarını körelmeye terk etmesi anlamında olumsuz ve tehlikelidir. Şiirsel söyleme, bu bağlamda, dili negatif anlamda “kullanmak” yerine, dilin dilsel olanaklarının körelmesini de engelleyecek türde dili gerçekten “konuşmayı” gerçekleştirir.

Genel görüşe göre, hem düşünce hem de şiir dili sadece kendilerinin onun içinde gerçekleşebileceği bir ortam ve bir ifade aracı olarak kullanır, tıpkı heykel, resim ve müziğin benzer şekilde işlediği ve kendilerini taş, odun, renk ve ses ortamında ifade ettikleri gibi. Ama büyük ihtimalle taş, odun, renk ve ses de sanatta farklı bir doğaya sahip olur, sanatı estetik açıdan –yani ifadelere ve izlenimlere dair bakış açısından– görmeyi bıraktığımızda, sanat eserini bir ifade ve izlenimleri de deneyim olarak [görmeyi bıraktığımızda]. Dil ne sadece bir ifade alanıdır ne bir ifade aracıdır, ne de bu ikisinin birleşmiş hâli. Düşünce ve şiir dili sadece kendilerini onun yardımıyla ifade etmek için kullanmaz; düşünce kendisinde asıl olarak, dilin insanın ağzından doğru konuştuğu, özsel ve bu yüzden de ayrıca son konuşmadır. Dili konuşmak dili kullanmaktan tamamen farklı bir şeydir. Günlük konuşma dili sadece kullanır. Dil ile olan bu ilişki onun gündelikliğini kuran şeydir. Ama düşünce ve farklı bir şekilde şiir, terimleri kullanmaz ama kelimeleri konuşur.¹⁷

¹⁶ Bu açıdan, Terrence Deacon’ın 1997’de insanı tanımlamak için ortaya attığı zeki terim “homo symbolicus” aynı anda hem aşılmış olur hem de bir açıdan bu terim kendini anlamına tamamlanmış hâle gelir. İnsanın düşünmesi ve konuşmasının özsel karakteri, onun sadece semboller yaratabilmesine indirgenemez. İnsanın konuşması, söz söylemesi gerçekten de hayvanın iletişimine kıyasla sembolik düşünebilme ve sembolik konuşabilme ile örülüdür. Ama insanın şiirsel düşünebilmesi ve konuşabilmesi, kendisinin bu sembolik üretiminin ötesine geçebilmesi sayesinde olanaklıdır. İlgili “homo symbolicus” kavramı için bkz. Terrence W. Deacon, *The Symbolic Species: The Co-evolution of Language and the Brain* (W.W. Norton & Co., 1997), 170–71.

¹⁷ Martin Heidegger, *Was Heisst Denken?*. Gesamtausgabe 8 (Vittorio Klostermann, 2002), 132–33.

Heidegger, düşünme ve şiirin; insanın, dil ile kurduğu geleneksel ve alışlagelmiş ilişkiden farklı türde bir ilişki kurmasına olanak sağlayabileceğini belirtir. Bu bahsi edilen “düşünme” şimdilik bir kenara bırakılsın, şiirsel söylemede insanın dili ve konuşması artık farklı türde bir “söz” olarak gerçekleşir. Bu şiirsel söylemenin sözünde; sözsel olan ve düşünsel olanın dolayimsız bir birliği olmasının yanı sıra, ortadaki sözün açığa çıkardığı hakikat artık daha bütüncül, ya da daha doğru bir ifade ile, daha hakiki olarak vardır. “Hem *die Technik* hem de *poiesis*, bunların ikisi de *aletheia* alanına ait olduğu için, şiirsel oturma pratikleri ve şeyleri teknoloji pratikleri ve şeylerinden daha hakikidir. Bu türden şeyler ve pratikler daha çok açığa çıkarır; daha az gizler.”¹⁸ Burada şiirsel söyleme; şiirsel oturmanın dilselliği ile olur, yani dilin kullanılmak yerine konuşulması ile [olur].

204

İnsan, dili “kullandığında”, insanın sözünün kastettiği; kelimelere, kelimelerin taşıdığı ve işaret ettiği imlere, kelimelerin sembolik değerlerine, kelimelerin cümle içindeki gramatik ilişkilerine, sentaksa ve ilk anlam, yan anlam, mecaz anlam vs. gibi semantik belirlenimlere dayanır. İnsan, dili “kullandığında”, sözün kastettiği şey, analiz ile kendisini oluşturan daha ufak parçalara ayrılıp incelenebilir ve bu parçaların her birinin, tek başına da, oluşturdukları bütünde fragmental anlamsal karşılıkları vardır. Şiirsel söylemede ortaya çıkan “söz” için ise durum farklıdır. Burada sözün kastettiği, daha ufak anlamsal bölümlere bölünemeyecek türde bütünseldir. Şiirsel söylemenin kastetmesi ya da açığa çıkarması, parçaların bir araya getirilmesiyle değil ama daha doğrudan ve dolayimsızdır. Bu tıpkı bir resmi oluşturan çizimlerin, boyaların, renklerin, kontuarların, fırça darbelerinin, kompozisyonun, negatif alanın, temanın vs. üretilen bir ürün olarak resmi “oluşturan” öğeler olsa da, bir sanat eseri olarak o resme istemsizce bakakalındığında, resme bakakalınmasına sebep olan güzelliğin, cazibenin ya da “sanatsallığın” az önce sayılan öğelerle doğrudan bir alakası olmaması gibidir. Bir sanat eserinde sanatsallık ya da bir hakikat deneyimi ortaya çıkar ve bu ortaya çıkış her zaman bütünün, kendisini oluşturan parçalarının toplamından daha fazlası olmasına aittir. Şiirsel söylemede de benzer şekilde, ortaya çıkan hakikat, şiirsel söylemenin parçalarını oluşturan kelimeler, sesletimler, kafiyeleler, benzetmeler, edebi oyunlar, kafiye düzeni, dizelerin sentaktik yapısı, mecaz anlatım, kullanılan tematik öğeler, semboller vs.

¹⁸ James C. Edwards, “Poetic Dwelling on the Earth as a Mortal”, *Heidegger Reexamined: Art, Poetry, Technology* içinde, Ed. Hubert Dreyfus ve Mark Wrathall (Routledge, 2002), 130.

ile doğrudan ilgili değildir. Bu durum, dilin kökeninin aslında dilsel olmamasıyla ilişkilidir.

Daha olumsuz bir taraftan, sınırlandırılmış bir şekilde, açıkça görülür ki, dilsel olarak temsil edilen için, konuşma; dünyaya ve böylece Varlığa tek başına kökensel olarak ilişkilenen söyleme yetisinden yoksundur. Konuşma, tabiri caizse, varolanlara karşılık gelirken; söyleme, Varlığa karşılık gelir. Konuşma ve söyleme bu yüzden daha çok, dilsel olmayanı – dünyanın dörtlüsü için zorunlu olan ontolojik koşullarını kapsar.¹⁹

Şiirsel söylemede böylece doğrudan dilin gramatik öğeleriyle ilişkili olmayan bir hakikat ya da deneyim ortaya çıkar ve bu ortaya çıkış dilin “kullanılması” değil, dilin “konuşulması” ile olur. En azından Heidegger için bu böyledir. Şiir ve şair (ancak tüm şairler değil) hem dili kullanmak yerine konuşan hem de dilin konuşulmasıyla hakikatin açığa çıkabildiği olaylar [ereignis] olarak, dilin kendisinde belki de en içkin özelliğinin, belki de özünün, gerçekleşmesidir. Hakikat dilde ortaya çıkar ve dilde ortaya çıkması için dilin şiir tarafından konuşulması gerekir. “Var-olanın aydınlanması ve gizlenmesi olarak hakikat, şiirleştirilerek gerçekleşir. Sanat, edebiyatın varlığında böyle biri olarak var-olanın hakikatinin ortaya çıkarılmasının gerçekleştirilmesidir. Sanat eserinin ve sanatçının dayandığı sanatın varlığı, hakikatin işe koyulmasıdır. Bu, sanatın şiir varlığından, onun var-olan içerisinde açık bir yer açmasıyla gerçekleşir.”²⁰ Şiir, ya da daha doğru bir ifadeyle şiirsellik, bütün sanatların sanatsal olmasını sağlayan öğedir, bu anlamda denilebilir ki, bütün sanatlar, kendi özünde, şiirdir.²¹ Dahası bu şiir, Heidegger’in aşmaya çalıştığı dilin metafiziği söz konusu olduğunda, hakikatin metafiziksel olmayan bir anlayışının olanağına da sahiptir.²² Ancak şiirin getirdiği olanak bu değildir, zira Heidegger için şiir sadece günlük sıradan konuşmayı aşıp hakikatin dile gelmesinin bir olanağını dilde ortaya çıkarmayı gerçekleştirmez, ama şiir ayrıca günlük sıradan konuşmanın da olanağıyla ilişkilidir:

Şiirin özü bu yüzden dilin özünden anlaşılmalıdır. Ama daha sonra, şiirin bir temel olduğu açık hâle gelmiştir: Varlığın ve tüm şeylerin özünün bir ismi olduğu – sadece herhangi bir söyleme olmadığı ama orada her şeyin ilk olarak

¹⁹ David Halliburton, *Poetic Thinking: An Approach to Heidegger* (The University of Chicago Press, 1981), 194.

²⁰ Martin Heidegger, *Sanat Eserinin Kökeni*. Çev. Fatih Tepebaşılı (De Ki Basım Yayın, 2007), 68.

²¹ James Phillips, *Heidegger's Volk: Between National Socialism and Poetry* (Stanford University Press, 2005), 155.

²² James Phillips, *Heidegger's Volk: Between National Socialism and Poetry*, 156.

açıklığa çıktığı, ve bunun üzerine bizim gündelik dilde onlar hakkında konuşup tartıştığımız [söyleme olduğu]. Bu yüzden şiir, dili asla kullanılacak bir malzeme olarak görmez; daha çok, şiirin kendisi ilk olarak dili olanaklı kılar.²³

Şair de, tam da bu belirtilen bağlamda, “Varlığı temellendirendir.”²⁴ Şiir, varlığın anlamının hakikatinin açığa çıkmasının hem dilsel hem de dilsel olmayan olanağıdır. “Heidegger bir yerde şiire Varlığın ‘coşkusu’ der, Varlığın fırtınasının direnmesi içinde Varlığın coşkusal dinlenmesi olarak.”²⁵ Eğer dil varlığın evi ise, şiir o evin anlamının hakikatidir.

Sonuç

Elbette, şiirsel söylemeyle gelen dilin bu üçüncü modu, (hayvanın iletişmesi ve insanın konuşmasının ardından) ilk iki modda olduğu gibi, düşünme ve konuşma arasında özsel bir bağ ya da eş-köken olduğu varsayımından hareket eder. Her ne kadar bazı yerlerde bunu aşmaya çalışmış olsa da, bu varsayım üstü kapalı bir şekilde Heidegger’de de mevcuttur. Bu, Batı düşünmesinin karakteristik özelliklerinden biri olarak düşünme ile söylemenin birbirinden ayrılmaz bir bütünlükte görülmesinin uzantısı olarak ortaya çıkar. Batı’da, düşünülebilen aynı zamanda söylenebilendir de; eğer herhangi bir şey, söylenilmesi olanaksız, dile getirilmesi olanaksız ise, o şeyin düşünülebilmesi de o derece olanaksızdır. Bu, Batı’da düşünmenin daha en baştan dilsel bir öze, karaktere sahip olmasından ileri gelir ve bahsi edilen “şiirsel söylemenin” Heidegger’de de düşünme ile bir arada incelenmesinde bu karakterin izleri görülebilir. İnsanın şiirsel söylemesi her zaman düşünseldir ve insanın özsel düşünmesi her zaman şiirsel söyleyerek, dili konuşarak söyler, öyle dile getirir, tabiri caizse söz “kılar” ya da söz olarak açığa çıkarır. *Dichten* ve *Denken* arasındaki özsel ilişki Heidegger için birçok fenomenolojik katmanda değerlidir.²⁶ Batı’daki bu durum elbette başka türde düşünme-dil ilişkisinin olanaklı olmadığı anlamına gelmez. Buna dair genel bir eleştiri ve alternatif, Asya düşüncesi içinde bulunabilir.

²³ Martin Heidegger, *Elucidations of Hölderlin’s Poetry*. Çev. Keith Hoeller (Humanity Books, 2000), 60.

²⁴ Martin Heidegger, *Hölderlin’s Hymns: “Germania” and “The Rhine”*. Çev. William McNeill and Julia Ireland (Indiana University Press, 2014), 31.

²⁵ Marius Johan Geertsema, *Heidegger’s Poetic Projection of Being* (Palgrave Macmillan, 2018), 232.

²⁶ Charles Bambach, *Thinking the Poetic Measure of Justice* (State University of New York Press, 2013), 21-22.

Konuşmanın düşünme ile bağlantılı olduğu Batı varsayımı, Doğu’da kabul görmez [...] dil ve konuşma hakkındaki varsayımlar kültürel Doğu Asya geleneği içinde farklıdır (Kim & Markus 2002). Antik Çin medeniyetinden beri, Doğu Asyalılar düşünme ve konuşma arasında bağlantısallık olduğunu düşünmedi. Dil ve düşünce üzerine felsefi ve dinsel tartışmaların, münazara geleneğinin büyük ölçüde mevcut olmamasının yanı sıra, ayrıca, Doğu Asyalılar, sessizlik ve içebakışın, yüksek seviyelerde düşünme için yararlı olduğuna inanırlar, tıpkı hakikatin peşinde olmaya yararlı olduğu gibi. Bu varsayım, meditasyon gibi Budist ve Taoist pratiklerde kapsamlı şekilde ifade edilmiştir (Gard 1962; Rinpoche 1987; Robinet 1993; Stein 1979). Budist öğretiyeye göre, birisi yaşama gücüne, kirlilik tarafından lekelenmeden, meditasyon içindeki dinginlikten geçerek ulaşabilir. Dahası, Taoist öğretiyeye, “en yüce hakikate” ulaşmak için sessizlik, içsel bir şekilde [göz önünde] canlandırma, konsantrasyon ve nefes alıp vermeyi düzenleme pratiklerini vurgular.²⁷

Elbette burada bir yanlış anlamamanın önüne geçmek gerekir. Alıntıda “düşünmenin dilsel olmadığı” durum ile kastedilen; bir anlamda, insanın içsel bir sessizlik içinde, düşünce dolu veya meditatif bir derin düşünme [contemplation] hâlindeyken, bu hâle herhangi bir dilsel ögenin eşlik etmeyişidir. İnsan bu anlarda düşünür ancak düşünmesinin dilsel karakteri ya da izdüşümü orada aktif belirleyici etmen ya da öge olarak bulunmaz. Yani kastedilen; dilin tamamen dışında gerçekleşmekte olan bir düşünme değil, ama düşünmenin dilsel “olarak” açığa çıkmamasıdır. Burada, dile dökülmesi fenomenolojik olarak olanaksız olan bir düşünme eylemi kastedilmez, sadece dilsel “oluşu” ile ilerlemeyen bir düşünme eylemi kastedilir. Zaten dilin bir olanak olarak olmadığı bir düşünmenin olanağından bahsetmek oldukça paradoksal olurdu. İnsanlar derin düşüncelere dalıp gittiğinde, yoğun meditasyon ile zihin boşaltma pratikleri sonucunda varlığa dair düşünsel bir hakikati düşünüş hâlinde olduğunda, bu hâlin dilsel konuşmada açığa serilmesi bazen olanaksız olabilir. Aslında, Heidegger’in bahsettiği anlamda “şiişsel söyleme” de, bahsi edilen bu olanaksızlığı dilsel olarak aşmanın bir yolunu da oluşturur.

Şiişsel düşünme (ve bu düşünmeyle gelen, şiişsel söyleme); bilinçli, bilince sahip bir iradenin her an öznel ve rasyonel kontrolü altında olan, her an onun yönünü değiştirme yetisini elinde tuttuğu düşünmeden farklıdır. “Çünkü şair,

²⁷ Heejunh S. Kim, “We Talk, Therefore We Think? A Cultural Analysis of The Effect of Talking on Thinking.” *Journal of Personality and Social Psychology* 83, sayı: 4 (2002): 828–29.

teorik tavrın dünyayı soyutlaması ile ortak hiçbir yöne sahip değildir.”²⁸ Günlük hayatta, “benlik” iradesi ve bilincin etkin olarak yer almadığı düşünme süreçleri öznel düşünme içinde pek gerçekleşmez. Günlük hayattaki düşünmede; sürekli süren bir “düşünsel olarak tartıp biçme”, “eksilerin ve artıların birbirinden ayrılarak ortaya serilmesi”, “olası sonuçların ve sebeplerin belirlenmesi” gibi özne-nesne ikiliğinin ötesine geçemeyen rasyonel ve mantıksal işlemler baskındır. Ancak şiirsel düşünme ve söyleme ile, dil bu türden bir mantık ve rasyonalite temelinde kullanılmaktan kurtulma olanağı da bulur.²⁹ Dahası, şiirsel söyleme bu anlamda gündelik konuşmanın “makineleşmişliğinden” de ayrılır. “Heidegger, uyumlu hâle getirilmiş şiirsel söyleme tarzı ile; çok keskin bir şekilde *die Sprechmaschine*’den (konuşma makinesi) ayırdığı ‘dil makinesi’ (*Sprachmaschine*) dediği şey ile zıt bir karşıtlık kurar.”³⁰ Şiir bu anlamda dilin diğer modlarında ortaya çıkan yetersizliklerin de (az önce bahsedilen Doğu Asya’ya özgü dil-düşünme ilişkisi de dahil edilebilir buna) aşılmasının olanağını getirir.

208

Son olarak belirtilmesi gerekir ki, elbette, alıntıda bahsedilen “Batı’daki dil-düşünme ilişkisi ile Doğu Asya’daki dil-düşünme ilişkisi arasındaki fark” temelinde bu iki ilişki türünden birini diğerine tercih etmek ya da birinin diğerinden daha doğru, daha doğal olduğunu iddia edebilmek için bir araştırmaya girişmeye gerek yoktur. Bunların ikisi de insanın kendisine özgü dil, düşünme ve hakikat deneyimlerini anlamlandırabilmek adına geliştirdiği perspektiflerdir ve bu bağlamda bu iki tür dil-düşünme anlayışı da değerlidir. Birini diğerine tercih etmek sadece örneğin kehre döneminde Doğu Asya’daki dil ve düşünme anlayışlarına yönelen Heidegger’i eksik anlamaya sebep olmaz ama ayrıca felsefi olarak da bir çoraklaşmaya yönelmek demek olurdu.

²⁸ James Phillips, *Heidegger’s Volk: Between National Socialism and Poetry*, 114.

²⁹ William S. Allen, *Ellipsis: Of Poetry and the Experience of Language after Heidegger, Hölderlin, and Blanchot* (State University of New York Press, 2007), 34.

³⁰ Charles Bambach, *Heidegger on Poetic Thinking* (Cambridge University Press, 2024), 64.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giorgio. *Açıklık: İnsan ve Hayvan*. Çev. Meryem Mine Çilingiroğlu. Yapı Kredi Yay., 2012.
- Allan, Keith. *The Oxford Handbook of the History of Linguistics*. Oxford University Press, 2013.
- Allen, William S. *Ellipsis: Of Poetry and the Experience of Language after Heidegger, Hölderlin, and Blanchot*. State University of New York Press, 2007.
- Bambach, Charles. *Heidegger on Poetic Thinking*. Cambridge University Press, 2024.
- Bambach, Charles. *Thinking the Poetic Measure of Justice*. State University of New York Press, 2013.
- Bove, Paul A. *Destructive Poetics: Heidegger and Modern American Poetry*. Columbia University Press, 1980.
- Corballis, Michael C. *From Hand to Mouth: The Origins of Language*. Princeton University Press, 2002.
- Davies, Katherine. *Heidegger's Conversations: Toward a Poetic Pedagogy*. SUNY Press, 2024.
- Deacon, Terrence W. *The Symbolic Species: The Co-evolution of Language and the Brain*. W.W. Norton & Co., 1997.
- Dessalles, Jean-Louis vd. *Dilin Kökenleri*. Çev. Atakan Altınörs. Bilge Kültür Sanat Yay., 2014.
- Dessalles, Jean-Louis. *Why We Talk: The Evolutionary Origins of Language*. Çev. James Grieve. Oxford University Press, 2007.
- Edwards, James C. "Poetic Dwelling on the Earth as a Mortal." *Heidegger Reexamined: Art, Poetry, Technology* içinde, Ed. Hubert Dreyfus ve Mark Wrathall. Routledge, 2002.
- Geertsema, Marius Johan. *Heidegger's Poetic Projection of Being*. Palgrave Macmillan, 2018.
- Gossetti-Ferencei, Jennifer Anna. *Heidegger, Hölderlin, and the Subject of Poetic Language: Toward a New Poetics of Dasein*. Fordham University Press, 2004.

- Grosser, Florian ve Sahraoui, Nassima. "Variations on a Theme of 'Poetic Thinking': An Introduction." *Heidegger in the Literary World* içinde, Ed. Florian Grosser ve Nassima Sahraoui. Rowman & Littlefield, 2021.
- Halliburton, David. *Poetic Thinking: An Approach to Heidegger*. The University of Chicago Press, 1981.
- Heidegger, Martin. *Elucidations of Hölderlin's Poetry*. Çev. Keith Hoeller. Humanity Books, 2000.
- Heidegger, Martin. *Hölderlin's Hymns: "Germania" and "The Rhine"*. Çev. William McNeill and Julia Ireland. Indiana University Press, 2014.
- Heidegger, Martin. *Poetry, Language, Thought*. Çev. Albert Hofstadter. Harper & Row, 2001.
- Heidegger, Martin. *Sanat Eserinin Kökeni*. Çev. Fatih Tepebaşı. De Ki Basım Yayın, 2007.
- Heidegger, Martin. *Vom Wesen der Sprache: Die Metaphysik der Sprache und die Wesung des Wortes zu Herders Abhandlung über den Ursprung der Sprache*. Gesamtausgabe 85. Vittorio Klostermann, 1999.
- Heidegger, Martin. *Was Heisst Denken?*. Gesamtausgabe 8. Vittorio Klostermann, 2002.
- Humboldt, Alexander von. *Schriften zur Sprachphilosophie*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963.
- Kim, Heejunh S. "We Talk, Therefore We Think? A Cultural Analysis of The Effect of Talking on Thinking." *Journal of Personality and Social Psychology* 83, sayı: 4 (2002): 828-42.
- Magrini, James M. ve Schwieler, Elias. *Heidegger on Literature, Poetry, and Education After the "Turn": At the Limits of Metaphysics*. Routledge, 2018.
- Phillips, James. *Heidegger's Volk: Between National Socialism and Poetry*. Stanford University Press, 2005.
- Renan, Ernest. *Dilin Kökeni Üzerine*. Çev. Atakan Altınörs. Bilge Kültür Sanat, 2011.
- Ruhlen, Merritt. *Dilin Kökeni: Ana Dilin Evriminin İzinde*. Çev. İsmail Ulutaş. Hece Yay., 2017.

White, David A. *Heidegger and the Language of Poetry*. University of Nebraska Press, 1978.

Yates, Christopher. *The Poetic Imagination in Heidegger and Schelling*. Bloomsbury, 2013.

DİL VE ŞİİR ÜZERİNE: İLETİŞİM VE KONUŞMANIN ÖTESİNDE HEIDEGGER
ON LANGUAGE AND POETRY: HEIDEGGER BEYOND COMMUNICATION AND SPEAKING
Engin YURT